

HANGOK-KÉPEK-GYEREKEK

Hogyan járulhat hozzá a film a maga eszközeivel a Kokas-pedagógia mélyebb megértéséhez?

Fogas János: A zene felemeli a kezeimet - portréfilm Kokas Kláráról

[A zene felemeli a kezeimet](#) (56:18)

Közreműködik: Kokas Klára és Nyári László (hegedű), Székely Edit és Henter Nikolett (fuvola) és Szőcs János (gordonka)

Szerkesztő-operatőr-rendező: Fogas János

A felvételek Budapesten és Corsiere-ben (Svájc) készültek.

(Fórum Film 2004–2005)

A tudományos, a zenei és a zenepedagógiai világot továbbra is megosztja a Kokas-világ elfogadása: a tudományos, bizonyíték alapú kategóriák rogyadoznak, nem nyújtanak biztos támasztékot sem a megértéshez, sem az elutasításhoz. A Kokas-foglalkozáson a zenebefogadás ihletett állapotában kódolt üzenetként érkezik a tudás az improvizatív mozgásban, a vizuális kifejezésformákban és a narratív kompozíciókban felnőttől és gyerektől egyaránt. De különösen a gyerekektől.

¹ Tóth Teréz tanár, pedagógiai szakújságíró, oktatáskutató. Esszéjének képi illusztrációi Fogas János: A zene felemeli kezeimet c. portréfilmjéből valók.

„Tebenned úgy csap a poéta széjjel
Mint a sebes villám setétes éjjel;
Midőn teremt új dolgokat,
S a semmiből világokat.”

Írja Csokonai a Magánossághoz című ódájában az ihletett, a teremtő poétáról. Fogas János Kokas-filmje, A zene felemeli kezeimet a *film kifejezésformáival* irányítja rá a figyelmünket arra, hogy a műalkotások *befogadása* ugyanezt a teremtő, kreatív lelkületet szabadítja fel bennünk, ha hagyjuk. Nem a zsenik kiváltsága, sőt mélyen emberi, az igazi humanitás része.

A film kezdő képkockáin egy rövid egyenes ösvény két, lombjaikkal egymást ölelő fához vezet miközben távolban az Alpok kékes vonulatait látjuk. A kamera lassan, balról jobbra mozgással gabonátáblát mutat, egyre többet belőle, aranyló, nyári zabtengert. Amint a kép láthatóvá, úgy válik hallhatóvá a zene is: Bach: d-moll partitájának 5., Chaconne tétele. Szólóhegedű szól egyenletes, lassú 3-/4-es ütemben. A kezdő képen a szél mozgása, lassú, finom mozgása látszik a fák lombján és a

zabszálak hajlásán, egy pipacsvirág leplének meglibbenésén. Egy katicabogár föl-alá tüsténkedik egy búzakaraláson. A fűben

Aki lehajol a gyerekekhez, görbén marad.
Aki közéjük telepszik, a szemükbe nézhet.

Kokas Klára

gyerekek ülnek köztük Kokas Klára, elmélyülten, egymáshoz és a természetbe simulva figyelik a fiatal Nyári László hegedűjátékát. A Chaconne témája megismétlődik, majd megszólal Klára egy másik jelenetben: a Genfi-tó vizének csobbanása hallatszik, lassú hullámok odacsapódása egy csónak oldalához miközben beszél. A film záróperceiben ismét halljuk a Bach-zenét s közben

közelképeken láthatjuk a földön fekvő, ülő gyerekeket Klárával, amint festenek az eléjük helyezett papírlapra közös elmélyültségben. A kamera következetesen alsó állásban, nem felülről, nem alulról, hanem a gyerekekkel egy magasságban mozogva veszi fel rajzaikat és a koncentráció arcokat, kezeket, mozdulatokat.

Fogas János filmje nem pusztán ismeretterjesztő film a Kokas-pedagógiáról vagy éppen portréfilm a Kodály-tanítvány zenepedagógusról. Képi és hangszközeivel olyan filmes világot teremt, amelynek befogadásával a néző számára *átélhetővé válik az élmény*, amire a film egyúttal reflektál is. A rendező kérdésemre ezt írta a filmjéről: „Képekkel és hangokkal fejezem ki az

Ezek a forgatások nagy odafigyelést, koncentrációt igényelnek. Nincs idő megismételni egy lekésett jelenetet, nem lehet megállítani a folyamatot azért, hogy én egy kedvezőbb nézőpontból vehessek fel valamit, ami fontos lenne. Csak a gyerekekre és Klárára figyeltem. A gyerekek tekintete és néhány felejthetetlen mozdulat maradt meg az emlékeimben. Nem tudom, Klára hogy csinálta, de rám is volt mindig figyelme, pedig a sok gyerek között, akik mind Őt és persze egymást is figyelik, ez nem lehetett könnyű feladat.

Fogas János

érzéseimet, gondolataimat és a véleményemet. Az érzések, vagy inkább helyesebb, ha érzelmeket mondok, nagyon hangulat függőek. Mivel zenész is vagyok, sokat foglalkozom improvizációval. Szinte éjjel nappal szól a fejemben leállíthatatlanul egy zenei motívum vagy egy megoldandó harmónia menet folytatása. Hasonlóan működik az is, amikor filmet forgatok, csak ilyenkor a kamera a hangszer. Amikor a katolikus iskola környezetében vettem fel vágó képeket Genfben, ott is a pillanatnyi érzelmek, a foglalkozások élménye hatására improvizáltam”. A lassú kameramozgással felvett közelképek, a letisztult természeti látvány a finommozgásokkal és belesimuló hangzásokkal, a Chaconne ritmusát követő és ismétlő képi világ meditatív erejűvé teszi az alkotást. Elmélyülésre, megállásra késztet. A filmre jellemző megkomponáltság

és spontaneitás elegye a Kokas-foglalkozások szervezettség-egyediség kombinációjával rokon.

Hagyományos pedagógiai eszköztárból merít: rendreutasítás, fegyelmezés, büntetés helyett igyekszik közösen elfogadtatni a gyerekekkel az órai kereteket. Ez a szervezettség aztán létrehozza azt a kis univerzumot, amelyben a zene fölhangzik és a gyerekcsoport spontán és kreatív mozgással vagy éppen csendben elvonulva egy sarokba hallgatja, befogadhatja a zenét – *a kis világán belül szabadon*. A film készítőjének éberségén és alázatán múlik, hogy sikerülhet-e a spontaneitás rögzítése, elkapja-e vajon a tekinteteket, a mozdulatokat, az önfeledten megélt, kendőzetlen pillanatot.

A figyelem jelenségének mélyebb megértése közelebb vihet minket az írás elején fölvetett dilemma, a megértési nehézség dilemmájának feltárásához és egyszersmind megoldásához is. Kokas Klára műveiben hivatkozik a Dienes Valéria által leírt hármas figyelem jelenségére: a testi, a lelki és a szellemi figyelmére. A test figyelmével kezdődik minden. Kokas Klára beszél a filmben az anyaméhben már a rezgéseken keresztül megvalósuló zenefigyelemről. Ahol a zenei képzés kezdődik. Az anyában. Az anya fogantatásának pillanatától – idézi a kodályi tudást. A csecsemő az apa vagy az anya karjában vagy éppen testére kötözve szemével kapcsolatot teremtve figyeli, követi hallja a zenét, mosolyog rá, mozgatja magát. Kokas tudja, mélyen és meggyőződéssel, hogy a zene mennyire *testi* művészeti ág: a test figyelme nélkül nincs zenei figyelem. Ebben a figyelemben nem csak a fül, mint érzékszerv, de a zenére mozduló egész test szerepet kap, a szem tekintete is, a karok, a lábak, az ujjak, az összeérő talpak, sőt a belső folyamatokat, a rezgéseket vivő testnedvek is. Akkor is, ha Händel, vagy Bartók, vagy Bach szól. A mozdulatlan és illedelmes padban ülés helyett a csoportos foglalkozáson a zenei részlet ismétlődő meghallgatása során a testek, talpak, lábak, karok puhán, finoman érintkeznek, beszélgetés, zajkeltés nincs, a kapcsolat mégis létrejön a másikkal. De van úgy, hogy a tíz centi távolság végig megmarad köztük, mert azt is érezni, ha a másik nem akarja, hogy megérintsék. „Az életfigyelem a test figyelme” – írja Dienes Valéria.

A Kokas pedagógia visszahelyezi a testet az őt megillető helyre a teljes figyelem létrejötte és a zenebefogadás folyamatában. A Kokas-órákon a zenei figyelem testi figyelem. Mélyen eredeti, intuitív és spontán módon jön létre, nem a képzett, ismeretekkel és készségekkel, felvértezett intellektus figyelme. Az intellektuális figyelemnek elvárásai vannak, van egy fajta fensőbbes attitűdje: elvárja, hogy az általa ismert és tudott világot igazolja az a jelenség, amire a figyelem irányul, de legalábbis igyekszik elhelyezni a benne már meglévő, tudatosan létrehozott és tárolt kategóriák egyikébe másikába. Fontos tudás, és a zenepedagógiában (is) helye van, fontos helye, de nem lehet kizárólagos és hegemón a pozíciója. Az intuíció, amelyben a test figyelmének a zenebefogadásban különösen nagy szerep jut, spontánabb, nyitottabb, elfogadja, hogy rajta kívüli jelenségek, a világ, nem feltétlenül az ő szabályrendszerét igazolja vissza.

Ugyanakkor az intuíció *született kegyosztó*: készenlétbe helyezkedhetünk, de nem mindig hajlandó nekünk felvillanni. Látunk a film elején egy kislányt szólót táncolni: körbe forog a barokk zene hangzataira, lobog a haja, repül a kislány kinyújtott karral, Klára nem messze tőle felemelt kezekkel mintha vigyázná, hogy a kislány el ne essen, ki ne repüljön a körből. Látunk egy kisfiút,

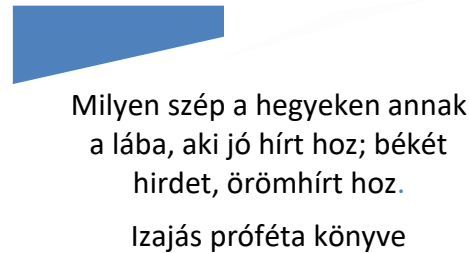
Gábort egész testével a csellóhoz hajolni, hogy jobban hallja, érezze a zene rezgését, hangjait, lüktetését, szemével figyelje, honnan jönnek a hangok. Nagyon szép vágás, eközben Kokas beszél a kisfiú különleges zenei érzékenységéről. Fogas Jánostól tudjuk, hogy a jeleneteket a gyerekfoglalkozáson csak egyszer vehették fel, nem volt beállítás és ismétlés. Az elkapott spontán pillanatokból építkezik a film képi világa: ilyenek a természeti képek és a gyerekfoglalkozásokon „ellopott” jelenetek. Ebbe az improvizatívnak tűnő, spontán képi világba simulnak állandóságukkal a beszélő Kokast közelről mutató jelenetek háttérben a Genfi tóval, miközben halljuk a víz csobogását, látjuk a svájci tájban a Mont Blanc-t és a szélben ringó gabonatóblát. A zenei figyelem, a test figyelmének spontán egyszersmind rendkívül koncentrált jelensége mutatkozik meg a rendezett harmónia, a zene világának és a természet rendjének befogadásában. Az egész test mozoghat, loboghatnak a hajfűrtök, kezek, lábak, karok mozdulhatnak, összesimulhatnak tekintetek, arcok egymáshoz érhetnek. De mozdulatlanságban, teljes figyelemben való elmélyültségben, önmagába mélyülve is figyelhet a test. Fogas filmje, Kokas Klára saját filmjeihez hasonlóan a műalkotás befogadásának fizikai, testi jelenségéről is tudósít, az intuitív befogadói élmény létrejöttéről.

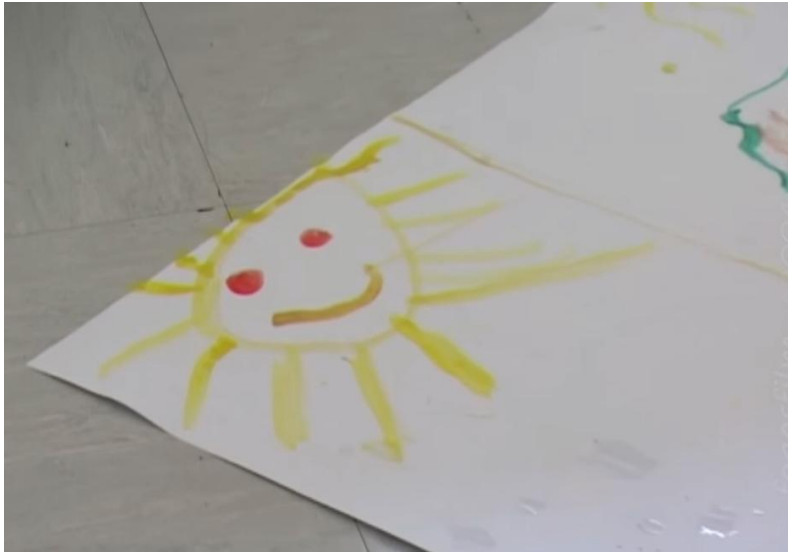
Dienes Valériánál az életfigyelem másik komponense a lélek figyelme: „az ember nemcsak élni rendeltetett, hanem arra is, hogy valamivé, valakivé élje magát, és ezért tágul ki benne az életfigyelem a lélek figyelmévé, mellyel nemcsak használja, hanem meg is látja magát és környezetét.” A magát és a másikat megismerni, felismerni a Kokas-pedagógia gyakorlatában a legfontosabb. „Amikor tanítok mind a kettő egyformán fontos: az is, hogy önmagát kibontsa és az is, hogy másokkal együtt működjön.” – mondja Kokas a filmben Ez a lélek tudása: az önmagára figyelő és önmagát megismerő,

valamint a környezetét empátiával elfogadó léleké. Kokas nem a zenére, mint mesterségre tanít, a zenefigyelem egyben a lélek figyelme, az önmagára és a társra irányuló megismerő figyelem el- és szétválaszthatatlanul. Dialogicitás lehet a zenemozgásban, a testbeszédben, és a szóbeliségben

is: mese, történet, kérdés és válasz formájú. Önmagát felismerni a másikban, önmagában felismerni a másikat. Amikor Kokas a csoporton belüli mindenkit megillető figyelem biztosításának nehézségeiről beszél, a vízen vadkacsa-család úszik a kicsiket terelő mamával. Spontán, elkapott kép. *A rendező bízik a teremtett világban, annak képi megjelenésében és megjelentetésében.*

Kokas Klára világában a gyerekek egyszerre hírnökei a mindenségnek és segítségre szoruló tanítványok, akiket épp ezen eredeti világuktól fosztunk meg: a szabályozott, időpontokkal, keretekkel, építményekkel és elvárásokkal, jószándékkal agyonzsúfolt mesterséges világunkban. A Dienes Valéria által transzcendens figyelemnek nevezett összpontosítás Kokas Klára művészetpedagógiájában a gyermekek számára a zenei figyelemben átélhető: „hogy fölnézzenek arra, ami kívül van a mi földünkön”. Aki ismeri a kokasi életművet, az tudja jól: *Kokas jobban hitt a gyerekek transzcendens érzékenységében, mint a felnőttekében.* Feltétlen bizalommal közelítette meg a gyerekek munkáit, rajzait, termésekből, gallyakból, ágakból épített házikóikat, a zenehallgatás alatt született festményeiket, rajzaikat és a történeteiket, amelyeket szívesen elmeséltek neki. A zene felemeli a kezeimet – a film címe egyúttal egy Kokas-könyv címe is -, gyönyörű kép, Kokas Klára foglalkozására járó kislánytól származik, aki a zene nyújtotta élményt írja le vele. Benne rejlik a kokasi zenebefogadói élmény esszenciája: a zenére mozduló test, a karok és kezek mozdulata a felfelé irányultságot, az ég hívását fejezik ki. Talán szokatlan, talán meglepő, Fogas úgy közelíti meg filmjének fő aktorait, mint a katicabogarak mozgását figyelő Klára és a genfi iskolás gyerekek: odahajolva, teljes figyelemmel összpontosítva, de egyszersmind vigyázva, nehogy elijesszék őket. Fogas filmje nem didaktikusan tanít Kokas Klára zenepedagógiájáról, hanem befogadásra inspirál, egyénileg mindenki maga élheti át a lét örömeinek és a zeneörömnél *kivételesen mégis természetes* élményét úgy *kokasosan*.

Fogas János: A zene felemeli kezeimet c. portréfilmjének záró pillanata